

DE DOELEN

BRENGT
MUZIEK VERDER
SINDS 1697

ZATERDAG 5 APRIL 2014, GROTE ZAAL 20.30 UUR
IN DE SERIE RED SOFA: DOELENKWARTET

DOELENKWARTET

Colors

Valentin Silvestrov 1937

Strijkkwartet nr.1 (1974)

George Rochberg 1918-2005

Uit Strijkkwartet nr.3 (1972)

- Adagio sereno

pauze

Dmitri Sjostakovitsj 1906-1975

Strijkkwartet nr.5 in Bes opus 92
(1952)

- Allegro non troppo
- Andante - andantino
- Moderato - allegretto - andante

DOELENKWARTET

Frank de Groot viool

Janneke van Prooijen viool

(vervangt Maartje Kraan
vanwege zwangerschapsverlof)

Karin Dolman altviool

Hans Woudenberg cello

Om 19.45 uur inleiding door

Frank de Groot en Hans Woudenberg

EEN NUANCEREND LICHT OP GEESTELIJKE VERSTARRING

Kunstenaars op het wereldtoneel zijn als discipelen van de oud-Griekse ziener Tiresias uit Thebe, ze lopen vaak vooruit op politieke ontwikkelingen en breken als eersten het ijs voor de geestelijke vrijheid. Sjostakovitsj componeerde zijn *Vijfde Strijkkwartet* tussen 7 september en 1 november 1952 voor de bureaulade. Na de repressie door de Sovjet-componistenbond in 1948 een heldendaad op zich. De première van het werk vond bovendien opmerkelijk rap na de dood van Stalin plaats. Ruim acht maanden later, op 13 november 1953 in het Conservatorium van Moskou. Je moet het maar durven als uitvoerend strijkkwartet. Pas op het twintigste partijcongres van 1956 durfde opperhoofd Chroesjtsjov voor het eerst iets te stamelen dat voorzichtig in de richting wees van Stalins gruwelijke misdaden tegen de mensheid. Voorheen was dat – ook na Stalins dood op 5 maart 1953 – nog volstrekt taboe. Sjostakovitsj was Chroesjtsjov voor.

'Vecht, overwin, moge God U helpen!' is een dezer dagen in Oekraïne geciteerde regel uit het gedicht *Kaukakus* van Taras Sjevtsjenko (1814-1861). In een vrij recent interview naar aanleiding van de ontwikkelingen op het Maidan-plein maant de Oekraïense componist Silvestrov agressor Poetin om Sjevtsjenko te herlezen (13 januari 2014, interview door Maria Sementsjenko). Sjevtsjenko was vooral beeldend kunstenaar, maar werd om zijn nationalistische poëzie door de Russische tsaar verbannen. De strijder voor vrijheid van Oekraïne noemde zijn belangrijkste bundel *Kobzar*. Een *kobzar* was in het Oekraïne van de negentiende eeuw een vaak blinde troubadour die liturgische liederen zingt, zichzelf begeleidend op de *kobza*, een prachtig luitachtig snaarinstrument met grote klankkast. Laat het DoelenKwartet vandaag uw *kobza* zijn. De strijkers houden de wijsheid van de *kobzar* voor u in pacht en werpen een nuancerend licht op zowel Amerikaans-Europese als Russische vormen van geestelijke verstarring.

SILVESTROV · MUZIEK VAN METAFOREN

Uitgesteld door de oorlogsjaren nam de muziekopleiding voor Valentin Silvestrov pas een aanvang in 1952. Privélessen op vijftienjarige leeftijd, gevolgd door een piano-studie aan de Kiev Avond-Muziekschool vanaf 1955. Aan het Conservatorium van Kiev studeerde hij van 1958 tot in 1964 compositie en contrapunt. Zowel Rochberg als Silvestrov waren bij aanvang van hun carrière adept van het nieuwe muziekgelooft waarvan Anton Webern de mascotte was. De twintig jaar jongere Silvestrov won bijvoorbeeld in 1970 de International Young Composers Competition van Gaudeamus, de Nederlandse stichting die eigentijdse componisten van over de hele wereld stimuleert.

Silvestrov bevond zich in een spagaat tussen het door de Sovjet-autoriteiten verordonneerde alles verhullend optimistische sociaal-realisme en de moderne muziekdogma's in het Westen. Op de hielen gezeten door de autoriteiten en verstiten uit de Sovjet-componistenbond, besloot hij in 1974 zich terug te trekken uit het openbare muziekleven. Eerste proeven van deze periode van bezinning waren in 1974 een reeks verstitde liederen *Tykhi pisni* en het hier uitgeoerde *Eerste Strijkkwartet*.

‘Ik schrijf geen
nieuwe muziek.
Mijn muziek is
een antwoord op
– en een echo van –
datgene wat al
bestaat.’

Valentin Silvestrov

Daarin nam Silvestrov bewust afstand van de westerse avant-garde en volgde hij zijn hart in een mystieke stijl. Luister je naar Silvestrovs Oekraïense kerkmuziek dan vind je daar de humus. Ruimhartige koorklanken die zich rustig ontplooiën in galmende akoestiek. Trage tempi en een diep in de tonaliteit gewortelde harmoniek zijn ook de uitgangspunten voor dit strijkkwartet. Silvestrov duidt zijn postmoderne werk als ‘metamuziek’ of ‘muziek van metaforen’. Hij bevrijdde zich van de opgelegde plicht modernistisch te zijn met uitspraken als: ‘Ik schrijf geen nieuwe muziek. Mijn muziek is een antwoord op – en een echo van – datgene wat al bestaat’. Het *Eerste Strijkkwartet* is een uiterst geraffineerd geconcipeerde boogvorm, waarin het zielroerende aanvangsmateriaal na een lange uiteenzetting met conflicterende elementen zo'n zeventien minuten later zijn helende werking bevestigt. De slotklanken smoren in verstitde verbazing en lijken de opmaat te schetsen van een nieuw hoopvol begin.

ROCHBERG · ONGEREMD GEPASSIONEERD

De Amerikaans-joodse componist George Rochberg vocht voor de geallieerden in Normandië, raakte zwaar gewond, maar overleefde. Op Mannes College of Music kreeg hij onderwijs van de legendarische dirigent George Szell. Aan het Curtis Institute deed hij eerste ervaringen op als docent in de jaren 1948-1954. In 1950 werd hij gewonnen voor het serialisme door Luigi Dallapiccola tijdens een verblijf in Italië. Aan de zijde van de Italiaanse avant-gardist kreeg hij er het gevoel zich in de frontlinie van de nieuwe muziek te bevinden. De Franse componist

Valentin Silvestrov © Marco Caselli / ECM Records

Pierre Boulez verklaarde ondertussen in zijn vlegeljaren dat elke musicus die de noodzaak van de twaalftoonsretoriek niet aanvoelde, van generlei waarde was.

Tot in 1968 bekleedde Rochberg een belangrijke positie als hoofd van de muziekafdeling aan de universiteit van Pennsylvania. Hij bleef als docent verbonden aan die universiteit tot 1983. Als invloedrijk schrijver begon hij al in 1969 een opmerkelijk tegendraadse visie te etaleren in het essay *The Avant-Garde and the Aesthetics of Survival*: 'There is no greater provincialism than that special form of sophistication and arrogance which denies the past.'

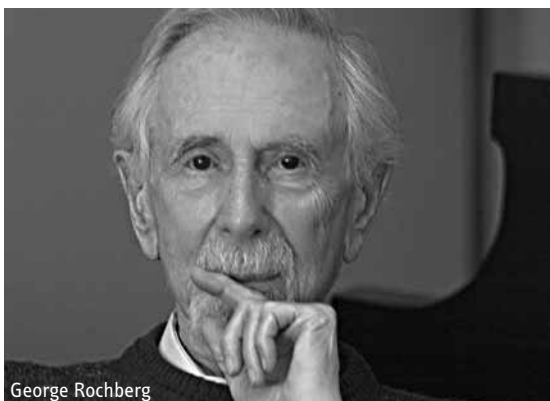
Als gearriveerd componist van de avant-garde had Rochberg voor het eerst gewetenswroeging gekregen nadat in 1964 zijn zeventien jaar jonge zoon Paul stierf aan de gevolgen van een hersentumor. Zoekend naar een uitlaatklep voor zijn verdriet kwam het serialisme hem hopeloos leeg voor. 'Basically, Serialism is an ice-cold, stingy, parsimonious form of human expression,' blikte Rochberg in 1997 terug in een interview met *The New York Times*. De criticus Donald Henahan verzuchtte in hetzelfde dagblad in 1972 naar aanleiding van de première van het *Derde Strijkkwartet*: 'Mr. Rochberg's quartet is – how did we used tot put it? – beautiful'. De hier niet uitgevoerde hoekdelen bestaan uit een Fantasia en een Finale waarin scherzo's zich afwisselen met serenades. De binnenschil bestaat uit twee delen die Rochberg duidt als March. Die marsen omhullen de zachte kern: een ongeremd gepassioneerd Adagio sereno waarin alle dogma's worden verlaten voor vrije expressie van emotie. De structuur is beproefd, een

thema met een reeks variaties, de vormgeving hoogst origineel. Een typering in *The New York Times* dat het een 'Mahlerian adagio' zou betreffen, gaat een beetje voorbij aan de vernieuwende kant. Zoals Henahan al signaleerde anno 1972 is dit kwartet: 'one of the rare new works that go past collage and quotation into another, fairer land'.

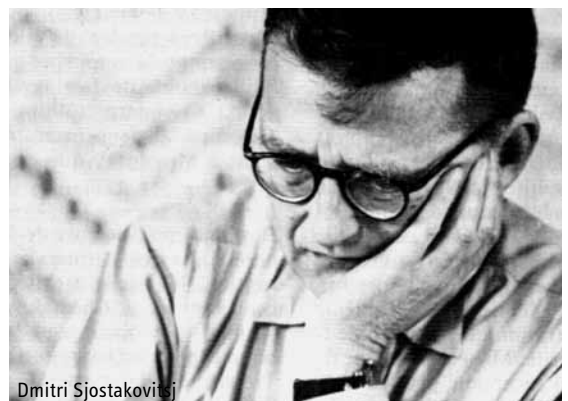
Rochberg wees de nieuwe muziek dan ook beslist niet af, maar keerde zich fel tegen de moraalridders onder de serialisten en hun inherente afwijzing van alternatieve muziekstijlen. Dogma's leidde tot een verkokering waardoor componisten werden opgescheept met 'a postage-stamp-sized space to stand on', stelde hij scherp in 1983. Alle mogelijke muzikale gebaren dienen te alle tijden voor elk muzisch mens beschikbaar te zijn, vond Rochberg, of ze nu tonaal en toegankelijk, of chromatisch en op het scherpst van de snede zijn.

SJOSTAKOVITSJ · PUUR EN OPRECHT

Voor het overbruggen van overlappende delen gebruikt Sjostakovitsj eenzelfde verbindingswijze als Rochberg: lang aangehouden noten op één of meer instrumenten. Het beladen *Vijfde Strijkkwartet* van Sjostakovitsj kent een motto van vijf noten, dat in elk deel opnieuw opdoemt. In het eerste deel klinkt het bij elke verschijning telkens vijf keer. In de klank van de celesta in Mahlers *Das Lied von der Erde* hoorde Sjostakovitsj de muziek van de eeuwigheid. In het Andantino lijkt hij die ervaring te willen oproepen. Het wordt beschouwd als een van de meest pure en oprechte delen uit de strikkwartetliteratuur van de twintigste eeuw. Het motto wentelt zich hier in

George Rochberg

Dmitri Sjostakovitsj

een nieuwe omgeving van stralend majeur. Een aangehouden akkoord vormt de brug naar de Finale. De tweede viool gaat daarin aan kop met een motief in b-klein. In stemming lijkt de muziek nog begaan met het vorige deel, tot een meer vertrouwenwekkende wals in Es-groot het Allegretto aankondigt. Hier wordt de leemte van een *missing factor* ingelost: er was immers nog geen scherzo gepasseerd. In een ontzagwekkende climax wordt al het materiaal van de voorafgaande delen tegen elkaar uitgespeeld. De afsluiting in tempo Andante beklemtoont het belang van het Moderato waarmee de Finale begon. Sjostakovitsj schakelt hier naar majeur. Aan de cellist de eer zijn werk op het meest zangrijke register van de cello uit te luiden.

Huib Ramaer

DOELENKWARTET

Het DoelenKwartet is een van de belangrijkste strijkkwartetten in Nederland op het gebied van de hedendaagse klassieke muziek. Het repertoire omvat ruim 200 voornamelijk eigentijdse werken en composities uit de vroeg-twintigste eeuw. Om deze nieuwe muziek in een historisch perspectief te kunnen plaatsen, laat het kwartet incidenteel ook de klassieken herleven. De vele ontmoetingen die het DoelenKwartet met vooraanstaande componisten mocht hebben, zijn voor het kwartet een leidraad geweest bij het vormen van een onmiskenbaar eigen signatuur: Steve Reich, Henri

Dutilleux, Kevin Volans, John Adams, Wolfgang Rihm, Hans Abrahamsen, Willem Jeths en Peter-Jan Wagemans behoren hiertoe. Eveneens zet het DoelenKwartet zich in voor een jongere generatie componisten uit binnen- en buitenland, zoals bijvoorbeeld jaarlijks te horen is tijdens het Gaudeamus Festival.

Het DoelenKwartet is het huiskwartet van Concert- en congresgebouw de Doelen en de concerten van het kwartet vormen dan ook een substantieel onderdeel van de Red Sofa Serie. Met ingang van seizoen 2010-2011 verzorgt het DoelenKwartet ook in de Nieuwe Kerk in Den Haag een eigen serie.

Behalve op de belangrijke Nederlandse podia en festivals trad het kwartet op in Frankrijk, Duitsland, Polen, Tsjechoë, Zwitserland, Denemarken en Costa Rica. Verder profileert het DoelenKwartet zich met bijzondere cd-opnamen van componisten als Hans Erich Apostel, Karl Amadeus Hartmann, Wolfgang Rihm en Willem Jeths. Cybele-Records is het innoverende label waarmee het DoelenKwartet samenwerkt. De bij Cybele uitgebrachte cd's werden alle onderscheiden met diverse prijzen, waaronder tweemaal de Echo Klassik Preis, de Leopold Preis, de Editor's Choice van *Gramophone* en nominaties voor de Deutsche Schallplattenpreis 2009 en 2010.

De concerten van het DoelenKwartet in de serie Red Sofa worden mede mogelijk gemaakt door

Gemeente Rotterdam

Stichting Bevordering van Volkskracht

PAUZEDRANKJE INBEGREPEN | GRATIS PROGRAMMATOELICHTING THUIS ONTVANGEN

Bij concerten uit de eigen programmering van de Doelen is uw drankje tijdens de pauze inbegrepen. Zo kunt u in de pauze met veel gemak genieten van uw koffie, thee, fris, bier of van de goede huiswijnen van de Doelen. Voorafgaand aan het concert zijn alle drankjes tegen betaling voor u beschik-

baar. Bij concerten zonder pauze is uw drankje voorafgaand aan het concert inbegrepen.

Deze programmatoelichting wordt u gratis verstrekt. Wanneer uw e-mailadres bij ons bekend is, ontvangt u de toelichting enkele dagen vooraf-

gaand aan het concert digitaal thuis. Zo kunt u zich op uw gemak op het concert voorbereiden.

Deze services gelden voor de eigen programmering van de Doelen en niet voor concerten van externe organisatoren, het Rotterdams Philharmonisch en Hanson Zondagochtendconcerten.